

Павло АРТИМИШИН

кандидат історичних наук

молодший науковий співробітник відділу новітньої історії України

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7501-797X>

e-mail: p.artymyshyn@gmail.com

ХАРКІВСЬКІ УГОДИ 2010 РОКУ: ВІЗІЇ ПОЛІТИЧНИХ, МЕДІЙНИХ ТА ЕКСПЕРТНИХ СЕРЕДОВИЩ В УКРАЇНІ

Визначено основні візії політичних, медійних та експертних середовищ в Україні щодо укладення Харківських угод 2010 р. – Договору між Україною і Російською Федерацією із питань перебування Чорноморського флоту Військово-морського флоту Російської Федерації (ЧФ ВМФ РФ) на території України. Стверджено, що наближені до тодішнього президента України Віктора Януковича кола сприймали їх як ознаку початку ери інтенсивних українсько-російських відносин, зокрема в питанні здешевлення газу, що мало б посприяти подоланню кризових явищ в економіці та забезпечити нижчою ціною на газ як промислових, так і побутових споживачів. Зазначено, що натомість в опозиційних середовищах угоди розцінювали як зраду українських національних інтересів, створення у Чорноморському регіоні дестабілізаційного ядра у вигляді ЧФ ВМФ РФ та початку інтеграції України до російського геополітичного простору.

Констатовано, що водночас українська сторона не змогла схилити російську до підписання нових газових угод щодо перегляду ціни на блакитне паливо по суті, а не через систему знижок. Також стверджено, що не була дієвою за цих обставин і критика опозиції: хоч тематика подовження базування ЧФ ВМФ РФ у Севастополі й стала одним із постулатів їхньої антивладної риторики, проте об'єднання опозиції ще не переросло в інституалізований рух, набуваючи таких ознак лише напередодні парламентських виборів 2012 р. Зазначено, що натомість російська сторона сповна скористалася з українських поступок 2010 р. і саме збереження ЧФ РФ на Кримському півострові дозволило росіянам підготувати ґрунт до його анексії та підживлення створеної російськими шовіністами ідеологемі про Севастополь як «російське місто».

Ключові слова: Харківські угоди 2010 р., політикум, мас-медіа, експертне середовище, візії, Чорноморський флот Військово-морського флоту Російської Федерації, газ, Україна, Російська Федерація.

Контекст сучасної російсько-української війни спонукає українських науковців до детального дослідження витоків, причин і передумов цього новітнього протистояння. Особливо важливий аналіз головних моментів у перебігу російсько-українських відносин у пострадянську добу. Безсумнівно, одним із таких було підписання 2010 р. Харківських угод – Договору між Україною і Російською

Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. Ще цінніший не просто розгляд цієї події у хронологічній послідовності, а деконструкція візій української громадськості – насамперед, політичного, медійного й експертного кластерів суспільства в Україні, – яка допоможе краще зрозуміти, які суспільно-політичні установки та переконання мали місце серед українського соціуму за декілька років до російської агресії проти України.

Мета статті – дослідити політичну, медійну та експертну складові української громадськості щодо підписання та ратифікації Харківських угод 2010 р.

Досліджувана тематика по суті ще не була окремим об'єктом аналізу в історіографії. Здебільша цю проблему в доробках порушували економісти, політологи та журналісти, які по «гарячих слідах» одразу ж після підписання міжнародного документа намагалися з'ясувати передумови до його укладення і спрогнозувати подальші політичні, геополітичні й економічні наслідки. До таких напрацювань належать праці Наталії Бублій та Сергія Висоцького¹, Володимира Горбуліна², Валерія Зайцева³, Олексія Копитька⁴, Бориса Кушнірука⁵, Ігоря Лосева⁶. Водночас з юридично-наукового погляду в контексті міжнародного права Харківські угоди 2010 р. розглядали Іван Городиський⁷ та Олександр Задорожній⁸.

Анексія Росією Криму навесні 2014 р., особливо сумнозвісна роль у цих подіях ЧФ ВМФ РФ, активізувала тему й Харківських угод 2010 р. у російській історіографії, яка після 2014 р., на жаль, переважно стала рупором офіційної політики Кремля, а її історіографічні позиції зазвичай відзначалися тенденційністю та ідеологічним проросійським кліше. Зокрема, питання підписання міжнародних документів у Харкові в контексті проблеми ЧФ ВМФ РФ у російсько-українських відносинах у пострадянський час порушував Пётр Пашковський (Пётр Пашковский), який, будучи українським політологом, у 2014 р. підтримав російську анексію Криму й залишився працювати в тамтешньому т. зв. Кримському федеральному університеті ім. В. І. Вернадського, що відповідно позначилося і на ідейному змісті його праці⁹.

¹ Бублій Н., Висоцький С. Сделка с Медведевым: что потерял Янукович в Харькове. *Фокус*. 2010. 29 квітня. URL: <https://focus.ua/politics/115784> (дата звернення: 21.04.2020).

² Горбулін В. Без права на покаєння. Харків: Фоліо, 2010. 383 с.

³ Зайцев В. Що залишилося за кадром севастопольської кризи. *УНІАН*. 2010. 30 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/353518-scho-zalishilosya-za-kadrom-sevastopolskoji-krizi.html> (дата звернення: 20.04.2020).

⁴ Копитько О. Чорноморський газифлот: що робити з Севастополем. *УНІАН*. 2010. 13 травня. URL: <https://www.unian.ua/politics/356791-chornomorskiy-gazoflot-scho-robiti-z-sevastopolem.html> (дата звернення 20.04.2020).

⁵ Кушнірук Б. Угода, яка поховає можливості об'єднання еліт. *УНІАН*. 2010. 21 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350211-ugoda-yaka-pohovae-mojlivosti-obednannya-ELIT.html> (дата звернення 21.04.2020).

⁶ Лосев І. Газ по-флотськи. *Український тиждень*. (Київ). 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 20–21.

⁷ Городиський І. М. Продовження терміну базування Чорноморського флоту Росії на території України: правовий аспект проблеми. *Наше право*. 2011. № 1, ч. 1. С. 161–166.

⁸ Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014. Київ: К. І. С., 2014. 960 с.

⁹ Пашковський П. Проблема Черноморского флота в российско-украинских отношениях (1991–2014 гг.): ретроспективный анализ. *Научные ведомости БелГУ. Серия. История. Политология*. 2019. Т. 46. № 2. С. 384–392.

У подібному ключі написані праці Деніса Баца (Денис Баца)¹⁰, Васілія Зінов'єва (Василий Зиновьев) та Євгенія Троїцького (Евгений Троицкий)¹¹, Артьома Знаменщікова (Артём Знаменщиков)¹² та ін.

Серед позицій західної історіографії щодо теми, яку аналізую, варто відзначити праці Пола Д'Аньєрі (Paul D'Anieri) та Тараса Кузьо (Taras Kuzio)¹³, Агнії Грігас (Agnia Grigas)¹⁴, Марвіна Калба (Marvin Kalb)¹⁵, Еммануеля Карагіанніса (Emmanuel Karagiannis)¹⁶. У цих працях Харківські угоди розглянуто як на загальному тлі розвитку російсько-українських відносин після 1991 р., зокрема їхніх перипетій навколо «кримського питання» – щодо дискусій навколо дислокації на півострові ЧФ ВМФ РФ, так і з погляду глобальної геополітики – протистояння РФ у цьому регіоні із країнами Заходу.

Втім, попри те, що підписані в Харкові міжнародні документи вже частково проаналізовані у вказаних працях, аспект суспільного сприйняття цих процесів досі не знайшов свого дослідника, а тому пропонується стаття – чи не перша спроба в цьому напрямі.

Після перемоги на президентських виборах 2010 р. в Україні В. Януковича й інавгурації новообраного глави держави 25 лютого цього ж року видавалося, що як у внутрішній, так і в зовнішній політиці Української держави відбудуться кардинальні зміни, особливо в дипломатії на російському напрямі¹⁷. І справді, починаючи з лютого 2010 р., контакти між Кремлем та офіційним Києвом стали регулярнішими. Так, протягом перших двох місяців перебування В. Януковича на посаді відбулося п'ять зустрічей із російським керівництвом, уже не кажучи про регулярні телефонні контакти двох президентів¹⁸. Водночас українські експерти Михайло Погребинський та Костянтин Бондаренко відзначали, що така активна

¹⁰ Баца Д. Российско-украинские отношения: этапы и проблемы. Проблемы постсоветского пространства. 2017. Т. 4. № 1. С. 65–72.

¹¹ Зиновьев В., Троицкий Е. Российско-украинские отношения на современном этапе. *Русин*. 2015. № 4(42). С. 205–216.

¹² Знаменщиков А. Севастополь как камень преткновения «Большого договора». *Управленческое консультирование* (Санкт-Петербург). 2018. № 11. С. 174–185.

¹³ Kuzio T., D'Anieri P. Russia-West-Ukraine: Triangle of Competition 1991–2013. 2018. 26 June. URL: <https://www.e-ir.info/2018/06/26/russia-west-ukraine-triangle-of-competition-1991-2013> (дата звернення: 19.04.2020).

¹⁴ Grigas A. Frozen Conflicts: A Tool Kit for US Policymakers. Washington DC: Atlantic Council of the US, July 2016. URL: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Frozen_Conflicts_web_0715.pdf (дата звернення: 22.03.2020); Grigas A. *The New Geopolitics of Natural Gas*. Cambridge. London: Harvard University Press, 2017. 416 p.

¹⁵ Kalb M. *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington: DC Brookings Institution Press, 2015. 230 p.

¹⁶ Karagiannis E. The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals. *Contemporary Security Policy*. 2014. Vol. 35. № 3. P. 400–420.

¹⁷ Малюта Я. Україна Януковича. *Сьогодні*. (Київ). 2010. 25 лютого. С. 2; Так ли страшен Янукович? *Сегодня*. 2010. 16 лютого. С. 1–2; Українсько-російський поворот почнеться 17 травня. *Економічна правда*. 2010. 17 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2010/03/17/229940/> (дата звернення: 05.03.2017); Фаріон І. «Замість президента у нас – префект російського округу...». *Високий замок*. (Львів). 2010. 23–25 квітня. С. 1, 4.

¹⁸ Вигідне партнерство з Росією. *Урядовий кур'єр*. (Київ). 2010. 10 березня. С. 3; Тема Вашингтонського саміту об'єднала світ. *Урядовий кур'єр*. 2010. 15 квітня. С. 3; Україна – Росія: прагнення взаємовигідного партнерства. *Урядовий кур'єр*. 2010. 6 березня. С. 2.

комунікація Віктора Януковича зі своїм російським візаві Дмитрієм Медведевим (Дмі́трий Медвѣ́дев) і прем'єр-міністром Владіміром Путіним (Владі́мир Пу́тин) спочатку якихось очевидних результатів не приносила, не втілюючись у якихось конкретних документах¹⁹.

Ситуація змінилася 21 квітня 2010 р., коли до Харкова з візитом прибув Д. Медведєв, під час якого було підписано Угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування ЧФ РФ на території України, або ж, як її назвали в медіа, Харківські угоди, котрі стали справжнім каталізатором суспільної дискусії, що миттєво розгорнулася в українському соціумі²⁰.

Тон гарячим суперечкам задало політичне середовище. Президент України, голова українського уряду та спікер парламенту відгукувалися на укладені домовленості лише позитивно. На думку В. Януковича, угоди стали «безпрецедентними в історії відносин» між Україною та Росією, у результаті яких Україна не лише до 2019 р. мала б отримати за рахунок «газової інвестиції» російської сторони сумарно 40 млрд дол. і втримати низькі ціни на газ, а й зберегти «позитивний чинник для безпеки і стабільності у Чорноморському регіоні»²¹. Такого ж погляду дотримувався прем'єр-міністр Микола Азаров, який вважав «історичні рішення», укладені в Харкові, запорукою сильної та незалежної України, адже, мовляв, за їхньої допомогою вдалося дещо нівелювати негативні наслідки «кабальної» газової угоди, підписаної Юлією Тимошенко²². Голова Верховної Ради України (ВРУ) Володимир Литвин також сприйняв Харківські угоди як позитивну «об'єктивну даність та неминучість», яка була державі економічно вигідною та забезпечувала кримське населення робочими місцями²³.

Водночас більшість представників української опозиції охарактеризували підписання Харківських домовленостей як таке, що суперечило Конституції, адже ч. 7 ст. 17 забороняла перебування іноземних військових формувань на території України, а в п. 14 «Перехідних положень» Конституції України зазначалося, що як виняток дозволялось на умовах оренди перебування тих іноземних баз, які вже існували на червень 1996 р. (час затвердження Конституції), однак лише на тимчасових одноразових умовах, а тому повторна угода щодо ЧФ РФ, на їхнє переконання, була незаконною²⁴.

Вже на той момент колишній президент України Віктор Ющенко, як і перший глава держави Леонід Кравчук, засудили укладення угод у Харкові, розцінюючи їх

¹⁹ НГ: В Київ. Терміново. По газу. *Мій Город*. 2010. 16 апреля. URL: <https://mycity.mk.ua/news/8665> (дата звернення: 25.03.2017).

²⁰ Віктор Янукович: «Украина в течение ближайших десяти лет получит реальный инвестиционный ресурс в размере 40 миллиардов долларов». *Факты и комментарии*. (Київ). 2010. 22 апреля; Договір про перебування Чорноморського флоту подовжено на 25 років. *Голос України*. (Київ). 2010. 22 квітня. С. 1, 8.

²¹ «Газова» інвестиція у сорок мільярдів. *Урядовий кур'єр*. 2010. 22 квітня. С. 1–2; Качура Д. Віктор Янукович: «Я зроблю все, щоб зміни відбулися без потрясінь та втрат». *Урядовий кур'єр*. 2010. 23 квітня. С. 2; Фаріон І. «Замість президента у нас – префект російського округу...». С. 1, 4.

²² Лавренюк С. Азаров обіцяє Тимошенко кримінальну відповідальність. *Голос України*. 2010. 29 квітня. С. 3.

²³ Володимир Литвин: «Новий договір про терміни перебування ЧФ РФ не суперечить Конституції». *Голос України*. 2010. 23 квітня. С. 3.

²⁴ Коваленко І. Зрада чи вигода? *Експрес*. (Львів). 2010. 27–28 квітня. С. 1–2.

як «обмеження суверенітету України», «військову узурпацію Росією українських теренів» та «економічну дискредитацію країни», яка ще більше узалежнювала офіційний Київ від «газової голки» РФ²⁵. Другий президент України Леонід Кучма в підписанні пакета документів у Харкові вбачав ознаку гармонізації українсько-російських відносин, практично відсутніх у 2005–2010 рр.²⁶

Крім того, з боку опонентів оточення В. Януковича лунали й радикальніші звинувачення. Зокрема, очільник націоналістичної «Свободи» Олег Тягнибок вважав продовження до 2042 р. терміну перебування ЧФ РФ у Севастополі «планомірною задачею національного суверенітету України на угоду кремлівським апетитам» і «ною Переяславською радою»²⁷.

Ю. Тимошенко, очільниця однойменного блоку – БЮТ, переконувала, що Харківський договір – не взаємовигідна угода, а «звичайнісінька національна зрада», яку, у разі повернення до влади демократичних сил, обов'язково денонсують²⁸. Такої ж думки дотримувався інший «бютівець» Олег Ляшко, який наголошував, що економічний зиск з узгодженої знижки на газ отримає не населення, на потреби якого використовували блакитне паливо власного видобутку, а підприємства наближених до Януковича олігархів²⁹. Ще один представник БЮТ Андрій Шкіль розцінював підписані в Харкові документи як «прямі порушення Конституції України», адже в останній не передбачено перебування на території України іноземних баз, а пролонгація уже наявних до 1996 р. була можливою хіба після внесення відповідних змін до основного закону, чого не було зроблено. За таких обставин, на думку народного депутата України, були всі підстави розпочати процедуру імпичменту проти В. Януковича, який своїми діями порушив Конституцію України та піддав небезпеці українські національні інтереси³⁰.

²⁵ Кравчук нагадує регіоналам, що ніхто за мотузку їх до влади не тягнув. *УНІАН*. 2010. 27 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/352276-kravchuk-nagadue-regionalam-scho-nihto-za-motuzku-jih-do-vladi-ne-tyagnuv.html> (дата звернення: 07.09.2017); Ющенко заявляє про військову узурпацію країни. *УНІАН*. 2010. 27 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/352099-yuschenko-zaavlyae-pro-viyskovu-uzurpatsiyu-krajini.html> (дата звернення: 08.09.2017); Ющенко згоден соломою гритися, тільки б бути незалежним. *УНІАН*. 2010. 22 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350350-yuschenko-goden-solomoyu-grititsya-tilki-b-buti-nezalejnim.html> (дата звернення: 08.09.2017).

²⁶ Леонид Кучма: «Украинская власть может и должна принимать сложные решения». *Еженедельник «2000»*. (Київ). 2010. 30 апреля – 6 мая.

²⁷ Олег Тягнибок: «Янукович планомірно здає національний суверенітет України». *ВО «Свобода»*. 2010. 21 квітня. URL: <http://svoboda.org.ua/news/events/00083951/> (дата звернення: 08.09.2017); У парламенті освятили нову Переяславську угоду, – Тягнибок. *Zaxid.net*. 2010. 27 квітня. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_parlamenti_osvyatili_novu_pereyaslavsku_ugodu_ndazh_tyagnibok&objectId=1101455 (дата звернення: 09.09.2017).

²⁸ Наумов Д. Юлія Тимошенко: «Украина будет покупать газ дороже, чем в прошлом году». *Комсомольская правда в Украине*. (Київ). 2010. 23–29 апреля. С. 7; Ященко А. Мітинг опозиції: Тимошенко оголосила «газават» Януковичу. *УНІАН*. 2010. 24 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/351199-miting-opozitsiji-timoshenko-ogolosila-gazavat-yanukovichu.html> (дата звернення: 09.09.2017).

²⁹ Ляшко О. Батьками та Україною не торгують! *Голос України*. 2010. 29 квітня. С. 3.

³⁰ Міщенко М., Климчук О., Ященко А. Чи потрібен «нейтральний» Україні російський флот ще на 25 років? *УНІАН*. 2010. 21 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/349992-chi-potriben-neytralniy-ukrajini-rosiyskiy-flot-sche-na-25-rokiv.html> (дата звернення: 21.04.2020).

Обурення висловили й представники політсил, що входили до парламентської фракції «Наша Україна – народна самооборона» (НУ–НС). Наприклад, голова Народного руху України Борис Тарасюк запевняв, що Харківські угоди ніяк не покращили газові домовленості Юлії Тимошенко, але при цьому здали стратегічні національні інтереси України та продали її майбутнє³¹. У «Народному фронті» Арсенія Яценюка вбачали в подовженні розташування ЧФ РФ закладення на Кримському півострові мілітаризованої зони, яка могла стати джерелом дестабілізації у найближчому майбутньому³². Водночас у НУ вимагали імпічменту для В. Януковича, який, «уклавши харківські домовленості, протиставив себе Україні» та перейшов на рівень «стратегічного холопства» щодо РФ, а один із членів партії Андрій Парубій вбачав у цих подіях частину реалізації глобального плану РФ із розколу та «загарбання української держави»³³.

Водночас лідер НС Юрій Луценко стверджував, що в Харкові український президент «продав частину української території, задля задоволення апетитів олігархів, які хочуть мати дешевий газ для випуску металу, хімії та інших речей», і тим самим «оголосив війну» всім прихильникам української незалежності³⁴. Ще один представник НС Олександр Доній заявив, що підписанням Харківських угод «Янукович ще раз засвідчив, що не збирається бути самостійним українським політиком, а лише маріонеткою в руках Москви», адже продовження перебування російського ЧФ ВМФ у Криму зберігала можливість для іноземного впливу на українську сторону, втручання та маніпуляцій щодо неї зі сторони РФ, які мали кінцеву мету – «поставити під сумнів перебування Криму в складі України»³⁵. Водночас очільник «Єдиного центру» Ігор Кріль наголошував, що Харківські угоди не лише не зменшили апетити росіян, а ще більше їх посилили³⁶.

Однак загал соратників В. Януковича із «Партії регіонів» (ПР), Комуністичної партії України (КПУ) й оточення спікера В. Литвина, підтримуючи курс політики президента, наголошували лише на «плюсах» позицій, узгоджених російським та українським президентами, слідом за ними повторюючи, що в Харківських документах, які стали результатом «професіоналізму та конструктивного діалогу» сторін, нічого зрадницького немає, а навпаки вони долатимуть негативні наслідки

³¹ Фаріон І. «Замість президента у нас – префект російського округу...». С. 1, 4.

³² Бук Т. Арсеній Яценюк: «Договор по ЧФ РФ – пока простая бумажка». *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 23–29 апреля. С. 6; «Фронт змін» наполягає на денонсації «харківських угод» і перегляді газових контрактів із РФ. *Интерфакс-Україна*. 2011. 24 лютого. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/61929.html> (дата звернення: 09.09.2017).

³³ «Наша Україна» вимагає імпічменту для Януковича. *Радіо Свобода*. 2010. 21 квітня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2020563.html> (дата звернення: 10.09.2017); «Наша Україна» закликає до опору. *УНІАН*. 2010. 22 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350467-nasha-ukrajina-zaklikae-do-oporu.html> (дата звернення: 10.09.2017); Парубій А. Готувати контраст. *Наша Україна. Захід*. (Львів). 2010. 10 червня. С. 3.

³⁴ Луценко каже, що Янукович оголосив війну. *УНІАН*. 2010. 23 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350644-lutsenko-kaje-scho-yanukovich-ogolosiv-vijnu.html> (дата звернення: 10.09.2017).

³⁵ Міщенко М., Климончук О., Яценюк А. Чи потрібен «нейтральний» Україні російський флот ще на 25 років? *УНІАН*. 2010. 21 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/349992-chi-potriben-neytralniy-ukrajini-rosiyskiy-flot-sche-na-25-rokiv.html> (дата звернення: 21.04.2020).

³⁶ Кріль: Янукович накрив росіянам щедрий стіл із десертом і компотом. *УНІАН*. 2010. 22 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350300-kril-yanukovich-nakriv-rosiyanam-schedriy-stil-iz-desertom-i-kompotom.html> (дата звернення: 10.09.2017).

«деструктивної» політики попередньої «помаранчевої» команди, за якої, мовляв, шестеро піднялася ціна на газ і «заморозились» відносини між Києвом та Москвою³⁷. Притому, говорячи про правовий аспект подовження терміну ЧФ РФ, представники президентської команди запевняли, що воно ніяк не порушувало «Перехідних положень» Конституції України, які лише забороняли формування і використання нових військових баз і зовсім не вказували на максимальні можливі терміни дислокації російського флоту на території України згідно із договорами оренди³⁸.

Апогей протистояння між прихильниками та противниками пролонгації російського флоту на території України відбувся у стінах українського парламенту 27 квітня 2010 р., під час синхронної із Держдумою РФ ратифікації підписаних у Харкові угод, коли представники опозиції закидали яйцями спікера В. Литвина, а згодом між народними депутатами розпочалася масова бійка³⁹. Та попри рішучий опір із боку опозиції, а також усупереч рішенням Комітету ВРУ в закордонних справах відхилити законопроект про ЧФ РФ у Севастополі як неконституційний, 236-ма голосами «за» угоду було ратифіковано⁴⁰. Опоненти ж тодішньої української влади у відповідь спромоглися лише створити 10 травня 2010 р. Народний комітет захисту України з метою майбутнього узгодження і координації протестних сил та організації мітингів, хоч ніяких реальних практичних результатів робота цього комітету так і не дала⁴¹.

По-різному Харківські домовленості оцінили і в українських медіа.

«Звуженням життєвого простору української держави», «пактом Януковича–Медведева» та «цілковитою капітуляцією Януковича перед Москвою» називали подовження терміну дислокації ЧФ ВМФ РФ у Севастополі націоналістичні газети «Нація і держава» та «Шлях перемоги», де лунали й вимоги денонсації Харківських домовленостей та відставки В. Януковича із президентської посади⁴².

³⁷ Бурлаченко С. Крутой поворот. *Еженедельник «2000»*. 2010. 23–29 апреля; Коли відбулася зрада? *Голос України*. 2010. 27 квітня. С. 2.

³⁸ Яценко А. З'їзд ПР: Янукович розповів про «історичне рішення» і запевнив, що Азаров відповідь по повній. *УНІАН*. 2010. 23 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/351044-zjizd-pr-yanukovich-rozpoviv-pro-istorichne-rishennya-i-zapevнив-scho-azarov-vidpovist-po-povniy.html> (дата звернення: 11.09.2017).

³⁹ Верховная рада Украины – 27 апреля 2010 год – 5 канал. *Youtube.com*. 2010. 27 апреля. URL: https://www.youtube.com/watch?v=DbYdM_Jz43M (дата звернення: 11.09.2017); Коваленко І. Опозиційне безсилля. *Експрес*. 2010. 29 квітня – 6 травня. С. 3, 5; Коротков Д., Малюта Я., Бережної В., Харченко А. «Блицкриг» Януковича. *Сьогодні*. 2010. 28 апреля. С. 1–2; Фаріон І. У газу топку жбурили Україну! *Високий замок*. 2010. 28 квітня. С. 1, 3.

⁴⁰ Виступ Білоруса О. Г. (фракція БЮТ). *Стенограма засідання Верховної Ради України від 27 квітня 2010 р.* URL: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/923.html> (дата звернення: 13.09.2017); Захисники російського флоту. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 12–13; Оборона Севастополя. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 8–9.

⁴¹ Створено народний комітет захисту України. *Українські національні новини (УНН)*. 2010. 10 травня. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/122426-stvoreno-narodniy-komitet-zahistu-ukrayini-dopovнено> (дата звернення: 13.09.2017).

⁴² «Державу захисти ти». *Шлях перемоги*. (Київ). 2010. 28 квітня. С. 1–2; Івченко О. Звернення Конгресу Українських Націоналістів до депутатів Верховної Ради України. *Нація і держава*. (Київ). 2010. 27 квітня. С. 1; Манько В. Життєвий простір української держави звужено. *Нація і держава*. 2010. 27 квітня. С. 2; Манько В. Зупинимо антидержавну вакханалію! *Шлях перемоги*. 2010. 28 квітня. С. 2; Сверстюк Є. Національний сором! *Шлях перемоги*. 2010. 5 травня. С. 1–2.

У «Високому замку» також зустріли з обуренням новий українсько-російський договір, вбачаючи в подальшому перебуванні російського флоту в Україні цілком реальну загрозу територіальній цілісності останньої та постійний чинник потенційної дестабілізації ситуації у Центрально-Східній Європі⁴³.

Подібну позицію відстоювали і в «Українському тижні», де зазначені документи теж трактували в контексті тез про повернення українського політичного курсу «на московську орбіту» та про «білорусизацію України» – здачу офіційним Києвом власних геополітичних позицій і торгівлю національною безпекою України⁴⁴. Згідно із припущеннями аналітика журналу І. Лосева, і сам ЧФ РФ у Криму міг незабаром відіграти роль «антиукраїнського плацдарму» та бази для поширення кримського сепаратизму⁴⁵. І це – на тлі досить сумнівних, за переконанням кореспондентів видання, економічних вигод від прописаних у Харківських угодах систем знижок⁴⁶.

Кореспонденти «Дзеркала тижня» та «Дня» хоч і відзначали, що внаслідок нових українсько-російських угод Україна отримала дешевший, аніж досі, газ, однак водночас переконували, що все одно ціна на блакитне паливо залишалася на рівні європейських країн, а то й була вищою, незважаючи на територіальну близькість України до РФ, при існуванні при цьому значної загрози експансії росіян на український енергетичний ринок, а згодом – і на всі інші сфери української державності вже в найкоротші терміни⁴⁷.

Водночас видання «Експрес», описуючи спочатку події 21 квітня у Харкові, а 27 квітня – у ВРУ в Києві, вказувало як на суттєві прорахунки українського керівництва, яке загнало себе в російську пастку, прив'язавши у домовленостях військово-політичні питання розташування іноземного флоту на своїй території до економічної проблеми ціни на російське блакитне паливо, чим ще більше

⁴³ Балюк Н. Яйцями владної броні не проб'єш... *Високий замок*. 2010. 29 квітня – 5 травня. С. 2; Балюк Н. 100 доларів як розмінна монета у торгівлі національними інтересами... *Високий замок*. 2010. 22–28 квітня. С. 2; Тимоць І. «Відчувши смак, Росія збільшує оберти»... *Високий замок*. 2010. 28 квітня. С. 3; Фаріон І. У безстрокову «оренду» віддадуть й Україну?.. *Високий замок*. 2010. 29 квітня – 5 травня. С. 4.

⁴⁴ Безп'ятчук Ж. Атомні лабіринти. *Український тиждень*. 2010. 23–29 квітня. С. 14–17; Безп'ятчук Ж. Ядучий газ. *Український тиждень*. 2010. 23–29 квітня. С. 10–11; Воронич О. Три горішки для Путіна. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 10–11; Повернення на московську орбіту. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 24–25; Свірко Ю. «Україна для тебе». *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 18.

⁴⁵ Лосев І. Газ по-флотськи. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 20–21.

⁴⁶ Майдачевський І. Дотягнутися до України. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 14–15; Макаров Ю. Згадуючи післязавтра. *Український тиждень*. 2010. 23–29 квітня. С. 4; Перевозченко І. Отруїлися газом. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 30–31; Тарашук П. Опозиціонери чи опортуністи? *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 16; Ходорова І. Вилетіли в трубу. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 32–33.

⁴⁷ Білоусова Н. Газ «по-флотськи». *День*. (Київ). 2010. 28 квітня; Експерти: Україна з експортера власної електроенергії може перетворитися на транзитера російської. *Дзеркало тижня. Україна*. 2010. 29 квітня – 5 травня; Єрмоєнко А. «Все, чим можу...». *Дзеркало тижня. Україна*. 2010. 29 квітня – 5 травня; За флотським пактом – енергетична окупація? *Дзеркало тижня. Україна*. 2010. 23–29 квітня. № 16; Княжанський В. Харківський шок. *День*. 2010. 22 квітня; Княжанський В. «Ціна питання». *День*. 2010. 28 квітня; Самар В. «Вот так загоняється Ро-о-одина...». Музика Д. Медведєва. Слова В. Януковича. *Дзеркало тижня. Україна*. 2010. 29 квітня – 5 травня; Шушарін Д. Флот і газ: Росію зрадили. *День*. 2010. 23 квітня.

узалежнито українську сторону з газовою трубою РФ, так і критикуючи українських опозиціонерів за нездатність об'єднатись у найкритичніший момент⁴⁸.

Різноманітністю, насамперед політичних думок, відзначалася парламентська газета «Голос України», у якій публікували як погляди провладних політичних сил, що цілком підтримували досягнуті в Харкові домовленості між В. Януковичем та Д. Медведєвим, відзначаючи їхню економічну користь для української промисловості, так і бачення цих угод опонентами, що вбачали в них акт державної зради й порушення територіальної цілісності України⁴⁹. Подібно цю проблему висвітлювали і в таблоїді «Факти і коментарі», де наводили й позитивні візії щодо «Харківського пакту», притаманні провладному оточенню, і негативну реакцію на нього української опозиції⁵⁰. Цим ці часописи суттєво відрізнялися від «Урядового кур'єра», журналісти якого розповідали винятково про успіхи В. Януковича під час переговорів із російською стороною, переконуючи, що Харківські угоди були можливістю для України вийти із кризи, мовляв, спровокованої «помаранчевими» попередниками⁵¹.

У медіа, наближених до оточення В. Януковича, відповідні документи також сприймали лише у світлі їхніх переваг і важливості для подальшого існування України як держави, а також повної законності та конституційності.

У тижневику «2000» поступку Києва Москві в питанні згоди на дислокацію флоту аж до 2042 р. в обмін на дешевший газ називали цілком логічним рішенням та можливістю для відродження національної економіки й фінансової стабілізації в умовах економічної кризи, яка охопила українську державу у 2008–2009 рр.⁵² Водночас подальше перебування частини ВМФ РФ у Криму, на думку дописувачів часопису, не тільки не несло ніякої небезпеки для української територіальної цілісності, а сприяло її захисту в геополітичному плані, тим більше на тлі досить нечітких перспектив вступу України до НАТО⁵³.

⁴⁸ Коваленко І. «Газонули» флотом. *Експрес*. 2010. 23–25 квітня. С. 4; Коваленко І. Зрада чи вигода? *Експрес*. 2010. 27–28 квітня. С. 1–2; Коваленко І. Опозиційне безсилля. *Експрес*. 2010. 29 квітня – 6 травня. С. 3, 5.

⁴⁹ Горбунова О. Ратифікація угоди: бути чи не бути? *Голос України*. 2010. 27 квітня. С. 1–2; Договір про перебування Чорноморського флоту подовжено на 25 років. *Голос України*. 2010. 22 квітня. С. 1, 8; Коли відбулася зрада? *Голос України*. 2010. 27 квітня. С. 2; Левицька Л. Микола Томенко: «Згоду на продовження терміну перебування російського флоту мають дати не лише депутати, а й референдум». *Голос України*. 2010. 23 квітня. С. 3.

⁵⁰ Віктор Янукович: «Україна в течение ближайших десяти лет получит реальный инвестиционный ресурс в размере 40 миллиардов долларов». *Факты и комментарии*. 2010. 22 апреля; Иваненко А. Юлия Тимошенко: «Мы не имеем права строить отношения по принципу “товар – территория Украины”». *Факты и комментарии*. 2010. 27 апреля; Митингующие под стенами парламента пытались забросать милиционеров пластиковыми бутылками. *Факты и комментарии*. 2010. 28 апреля.

⁵¹ «Газова» інвестиція у сорок мільярдів. *Урядовий кур'єр*. 2010. 22 квітня. С. 1–2; Качура Д. Віктор Янукович: «Я зроблю все, щоб зміни відбулися без потрясінь та втрат». *Урядовий кур'єр*. 2010. 23 квітня. С. 2; Малик Р. Дешевший газ «підігріє» економіку. *Урядовий кур'єр*. 2010. 23 квітня. С. 1–2.

⁵² Бурлаченко С. Крутой поворот. *Еженедельник «2000»*. 2010. 23–29 апреля; Гусак Л. Газовый ренессанс? *Еженедельник «2000»*. 2010. 23–29 апреля.

⁵³ Лукашин Ю. Синергетический эффект. *Еженедельник «2000»*. 2010. 30 апреля – 6 мая; Попов А. Ратификация и кристаллизация заблуждений. *Еженедельник «2000»*. 2010. 30 апреля – 6 мая.

Подібні мотиви звучали і в газетах «Комсомольська правда в Україні» та «Сьогодні» («Сегодня»), чий основний масив матеріалів присвячувався «дифірамбам» формуванню нового українсько-російського етапу відносин, який нібито розпочався після Харкова, та характеризувався взаємовигідними пропозиціями обох держав, зокрема спільними економічними й гуманітарними проєктами, врегулюванням соціально-економічної ситуації в Україні та збереженням робочих місць для співробітників й обслуги ЧФ РФ у Севастополі⁵⁴.

У часописі «Російський вісник» («Русский вестник») пішли ще далі: журналісти видання обурювались, що, мовляв, незважаючи на десяток років дотацій Росією української економіки, зокрема завдяки збереженню до середини 2000-х років найдешевших цін на блакитне паливо для України за вартістю у 50 дол. США, та й після газових поступок росіян на користь української сторони, прописаних у Харківських угодах, Росія не отримала від українських партнерів нічого більш, крім «ефемерної оренди Севастополя», яка начебто жодної суттєвої користі РФ не приносила⁵⁵.

Проблематика Харківських договорів спровокувала дискусії і серед експертного середовища. До прикладу, політолог Олексій Гарань переконував, що домовленості щодо флоту в обмін на дешевий газ, які могли поляризувати та роз'єднати українське суспільство, продемонстрували недалекоглядність команди ПР та її невміння мислити стратегічно на покоління вперед⁵⁶.

Правознавець-міжнародник Віктор Василенко трактував подовження терміну перебування ЧФ РФ у Севастополі порушенням Конституції України (вже зазначеної ст. 17 ч. 7). І зазначав, що п. 14 «Перехідних положень», прописаний із врахуванням реалій, які існували на час ухвалення Конституції України, передбачав лише тимчасовий термін дислокації іноземних військових формувань на вже наявних базах на території України для врегулювання окремих виняткових ситуацій (виведення цих формувань з українських теренів), який в українсько-російському договорі щодо ЧФ РФ 1997 р. був визначений тривалістю у 20 років із можливістю його пролонгації на наступні п'ятирічні періоди, проте аж ніяк не на 25 років, як це ухвалювалось в «угоді Януковича–Медведева»⁵⁷. Натомість інший правник І. Городиський був переконаним, що така можливість пролонгації була не обов'язком, а лише правом, а після 28 травня 2017 р. – часу закінчення дії угоди 1997 р., потрібно було вже керуватися не п. 14 «Перехідних положень», а ч. 7 ст. 17 Конституції України, тобто заборонити подальше перебування російського флоту на території України⁵⁸.

⁵⁴ Козуб Т., Мамонова А. О чем договорились президенты. *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 23–29 апреля. С. 2; Коротков Д. Флот или дефолт. *Сегодня*. 2010. 23 апреля. С. 2; Львовски М. Моряки ЧФ России: «Остаемся дома!». *Сегодня*. 2010. 29 апреля. С. 26; Рафал А. Янукович: «Газ – это был вопрос выживания страны». *Сегодня*. 2010. 23 апреля. С. 3.; Хрусталева А. Виктор Янукович подвел итоги своих первых 50 дней. *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 23–29 апреля. С. 3.

⁵⁵ Ребров И. Дмитрий Выдрин: «Пассионарность покинула Галицию и перенеслась на Донбасс». *Русский вестник*. (Львів). 2010. Май. С. 2.

⁵⁶ Безп'ятчук Ж. Флот non-stop. *Український тиждень*. 2010. 30 квітня – 6 травня. С. 22.

⁵⁷ Там само. С. 23.

⁵⁸ Городиський І. М. Продовження терміну базування Чорноморського флоту Росії на території України: правовий аспект проблеми. *Наше право*. 2011. № 1, ч. 1. С. 165.

Інший фахівець із міжнародного права О. Задорожній оцінював ці угоди як невдалі, адже вони фактично не переглянули попередні українсько-російські газові контракти по суті, притому орендна плата, яку сплачувала РФ Україні за розташування на її території свого ЧФ, була значно нижчою за ринкову. До того ж, об'єднавши в одному документі політичні й економічні питання, українська сторона, на думку експерта, узалежнила вартість газу не від тенденцій в економіці, а від політичної волі Кремля⁵⁹. Водночас голова управління Центру політичного аналізу «Пента» Володимир Фесенко зауважував, що Україні необхідно було відстоювати перед Росією зниження ціни на газ, проте в жодному випадку не робити це в обмін на політичні поступки, тим більше довготривалі⁶⁰.

Експертка Світлана Конончук розглядала «Харківські бартерні угоди» як зовнішньополітичний успіх Росії, початок політичної реінтеграції України засобами економіки до «радянської спільноти» та закладення РФ стратегічного плацдарму в регіоні на тривалий період на тлі неоднозначних економічних преференцій, які одержувала Україна⁶¹. Такої ж думки дотримувався директор економічних програм Центру Разумкова Володимир Юрчишин, який запевняв, що внаслідок встановлення відносно низьких цін на газ, промисловці перестануть його економити та не турбуватимуться про енергоефективність – беззаперечну умову модернізації економіки⁶². А політолог Володимир Коритько, з-поміж іншого, прогнозував і загострення міжетнічних відносин у соціумі Криму й посилення тенденцій до місцевого проросійського сепаратизму, увінчаного міфом про Севастополь як місто російської слави⁶³.

Перетворення української влади на «Малоросійську колегію» внаслідок досягнення домовленостей у Харкові прогнозував директор енергетичних програм центру «НОМОС» Михайло Гончар. При цьому соціолог Євген Головаха вважав підписання Харківських угод поспішним рішенням офіційних Києва й Москви, яке потребувало спочатку більш детальної дискусії всередині суспільств, якщо не референдуму, а також консенсусу еліт, зокрема з її опозиційною частиною, щоби зберегти стабільність як всередині України, так і на міжнародній арені. А науковий директор Інституту євроатлантичного співробітництва Олександр Сушко був переконаний, що в результаті Харківських угод стратегічні інтереси України розміняно на вузькі інтереси провладних фінансово-промислових груп, зацікавлених у здешевленні газу, аби не вкладати гроші в модернізацію та енергозбереження підприємств, і взагалі неприйнятною він вважав практику розмінювання питання військово-політичної безпеки держави на ціну газу чи будь-якого іншого товару⁶⁴.

⁵⁹ Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014. Київ: К. І. С., 2014. С. 192.

⁶⁰ Газ в обмен на флот / О. Богданова, А. Мамонова, Н. Амирханян, Ю. Зинченко, Р. Корсовецкий. *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 22 апреля. С. 2.

⁶¹ Конончук С. «Харківські угоди». 30 % чи 30 срібняків? *Незалежний культурологічний часопис «І»*. (Львів). 2010. № 61. С. 68–72.

⁶² Козуб Т., Мамонова А. О чем договорились президенты. *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 23–29 апреля. С. 2.

⁶³ Львовски М. Моряки ЧФ России: «Остаемся дома!». *Сегодня*. 2010. 29 апреля. С. 26

⁶⁴ Міщенко М., Климончук О., Яценко А. Чи потрібен «нейтральний» Україні російський флот ще на 25 років? *УНІАН*. 2010. 21 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/349992-chi-potriben-neytralniy-ukrajini-rosiyskiy-flot-sche-na-25-rokiv.html> (дата звернення: 21.04.2020).

Частина аналітиків бачила недоліки нового договору не тільки у правових і політичних аспектах, а й у питаннях економіки та навіть екології. Наприклад, очільник військових програм центру «НОМОС» Дмитро Штибліков підрахував, що насправді у випадку побудови Україною в Севастополі потужного порту та рекреаційної зони, за відсутності там ЧФ Росії, він би приносив до державного бюджету значно більші прибутки, ніж ті, які українська сторона отримувала з орендної плати від РФ⁶⁵. Водночас низка екологічних організацій закликали владу відмовитися від подальшого перебування у Криму російського флоту через значне нанесення останнім шкоди навколишньому середовищу⁶⁶.

Економіст, голова експертно-аналітичної ради Українського аналітичного центру Борис Кушнірук висловив переконання, що газовий аспект Харківських угод, а саме здешевлення блакитного палива, було вигідне насамперед для наближених до президентського оточення власників металургійних, хімічних та енергогенераційних підприємств. Однак, на думку експерта, загалом такі дії українського глави держави були стратегічною помилкою, що унеможливила перспективу налагодження будь-якої співпраці влади з представниками національно-патріотичних сил, які мали значний вплив на електорат у Західній та Центральній Україні, що в умовах потенційного об'єднання опозиції загрожувало владній верхівці акціями протесту й загалом дестабілізацією ситуації в Україні⁶⁷.

Втім, були й аналітики, які чи зі стриманим, а чи з відвертим оптимізмом характеризували наслідки договору «Януковича–Медведева». Так, на думку аналітика з енергетичних питань Володимира Саприкіна, хоч газова ціна і була прив'язана в новому договорі до політичної кон'юнктури, але закладені у ньому знижки дозволили українським промисловим виробникам знизити вартість продукції – стати більш конкурентоспроможними⁶⁸. У подібному ключі мислив і професор Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України Олексій Плотніков, який у базуванні ЧФ РФ бачив джерело інвестицій в інфраструктуру Севастополя та всього Кримського півострова. Військовий же експерт С. Тепленко стверджував, що перебування російського флоту на території України аж до 2042 р. – це запорука зміцнення безпеки Української держави в умовах появи в Чорноморському регіоні нових геополітичних гравців, зокрема НАТО, єдиною співмірною альтернативою якому міг бути лише військовий союз, очолюваний РФ⁶⁹.

Щоправда, як продемонстрували подальші події 2014 р. у Криму та на Сході України найближчим до істини був В. Горбулін, який зазначав, що підписання

⁶⁵ Самохвалова Л. Росія тримається за «місто російської слави», щоб не паскудити Новоросійськ? *УНІАН*. 2010. 26 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/351451-rosiya-trimaetsya-za-misto-rosiyskoji-slavi-schob-ne-paskuditi-novorosiysk.html> (дата звернення: 08.03.2016).

⁶⁶ Екологи вимагають дані про шкоду від ЧФ. *УНІАН*. 2010. 26 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/351825-ekologi-vimagayut-dani-pro-shkodu-vid-chf.html> (дата звернення: 08.03.2016); Львовски М. Моряки ЧФ России: «Остаемся дома!». *Сегодня*. 2010. 29 апреля. № 94(3518). С. 26.

⁶⁷ Кушнірук Б. Угода, яка поховає можливості об'єднання еліт. *УНІАН*. 2010. 22 квітня. URL: <https://www.unian.ua/politics/350211-ugoda-yaka-pohovae-mojlivosti-obednannya-elit.html> (дата звернення: 21.04.2020).

⁶⁸ Козуб Т., Мамонова А. О чем договорились президенты. *Комсомольская правда в Украине*. 2010. 23–29 апреля. С. 2.

⁶⁹ Бурлаченко С. Крутой поворот. *Еженедельник «2000»*. 2010. 23–29 апреля.

договорів у Харкові стало стартом безпосередньої підготовки російської операції зі встановлення повного контролю над Україною, а не актом турботи росіян про українську безпеку⁷⁰.

Загалом, попри, як видавалося, інтенсифікацію в українсько-російській співпраці, що мала з'явитися після зустрічі президентів у Харкові, весняний дипломатичний запал 2010-го вдалося ще хіба конвертувати в підписання угоди про демаркацію кордону між державами від 17 травня 2010 р., початок процесу делімітації його сухопутної частини (про делімітацію морського простору сторони впродовж 2010–2013 рр. так і не домовилися) та ухвалення низки інших документів, які спрощували перетин кордону між Україною і Росією та сприяли розвитку прикордонного співробітництва⁷¹. Водночас українська сторона не змогла схилити російську до підписання нових газових угод щодо перегляду ціни на блакитне паливо по суті, а не через систему знижок⁷². Не була дієвою за цих обставин і критика опозиції: хоч тематика подовження базування ЧФ РФ у Севастополі й стала одним із постулатів їхньої антивладної риторики, проте об'єднання опозиції ще не переросло в інституалізований рух, набуваючи таких ознак лише напередодні парламентських виборів 2012 р. Натомість російська сторона сповна скористалася з українських поступок 2010 р. Саме збереження ЧФ РФ на Кримському півострові дозволило росіянам підготувати ґрунт до його анексії та підживлення створеної російськими шовіністами ідеологеми про Севастополь як «російське місто».

Отже, якщо в наближених до президента В. Януковича політичних, медійних й експертних колах укладення Харківських угод сприймали як початок нового – конструктивного та взаємовигідного – етапу українсько-російських відносин, то у відповідних опозиційних середовищах – як зраду українських національних інтересів, створення у Чорноморському регіоні дестабілізаційного ядра у вигляді ЧФ РФ та початку інтеграції України до російського геополітичного простору. У той же час на рівні пересічного населення попри збереження значної частки позитивно налаштованих до проросійського вектора української політики все більше людей ставали прихильниками проєвропейського дискурсу, який, починаючи із 2012 р., на відміну від орієнтації на РФ, що почала втрачати популярність, стабільно посилював свої позиції в Україні, сповна виявившись в активному відстоюванні українською громадськістю європейського вибору на Євромайдані 2013–2014 рр. та у вирі подій російсько-української війни, що розгорнулася навесні 2014 р.

REFERENCES

1. Baliuk, N. (2010, Kvitен 22–28). 100 dolariv iak rozminna moneta u torhivli nationalnymy interesamy... . *Vysoky zamok*, 2 [in Ukrainian].

⁷⁰ Горбулін детально проаналізував, як Росія роками готувалася до агресії проти України. Навіть масова культура – елемент війни. *Тексти.org.ua*. 2016. 25 лютого. URL: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/65583/Gorbulin_dokladno_proanalizuvav_jak_Rosija_rokamy_gotuvalasa (дата звернення: 10.09.2017).

⁷¹ Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991–2014. Київ: К. І. С., 2014. С. 216–217.

⁷² «На коліна нас поставити неможливо». *Урядовий кур'єр*. 2011. 27 грудня. С. 2.

2. Baliuk, N. (2010, Kvitén 29 – Traven 5). Yaitsiamy vladnoi broní ne probiesh... . *Vysokyí zamok*, 2 [in Ukrainian].
3. Batsa, D. (2017). Rossiisko-ukrainskie otnosheniia: etapy i problemy. *Problemy postsovetskoho prostranstva*, 4 (1), 65–72. Doi: <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2017-4-1-65-72> [in Russian].
4. Bezpiatchuk, Zh. (2010, Kvitén 23–29). Atomni labirynty. *Ukrainskyi tyzhden*, 14–17 [in Ukrainian].
5. Bezpiatchuk, Zh. (2010, Kvitén 30 – Traven 6). Flot non-stop. *Ukrainskyi tyzhden*, 22–23 [in English].
6. Bezpiatchuk, Zh. (2010, Kvitén 23–29). Yaduchyí haz. *Ukrainskyi tyzhden*, 10–11 [in Ukrainian].
7. Bilousova, N. (2010, Kvitén 28). Haz «po-flotsky». *Den*, 75 [in Ukrainian].
8. Bogdanova, O., Mamonova, A., Amirkhanian, N., Zinchenko, Yu., & Korsovet-skii R. (2010, Aprel 22). Haz v obmen na flot. *Komsomolskaia pravda v Ukraine*, 2 [in Russian].
9. Bublíi, N., & Vysotskii, S. (2010, Aprel 29). Sdelka s Medvedevym: chto poterial Yanukovich v Khar'kove. *Fokus*. Retrieved from <https://fokus.ua/politics/115784> [in Russian].
10. Buk, T. (2010, Aprel 23–29). Arsenii Yatseniuk: «Dohovor po CHF RF – poka prostaia bumazhka». *Komsomolskaia pravda v Ukraine*, 6 [in Russian].
11. Burlachenko, S. (2010, Aprel 23–29). Krutoi povorot. *Ezhenedelnik «2000»* [in Russian].
12. «Derzhavu zakhysty ty». (2010, Kvitén 28). *Shliakh peremohy*, 1–2 [in Ukrainian].
13. Dohovir pro perebuvannia Chornomorskoho flotu podovzheno na 25 rokiv. (2010, Kvitén 22). *Holos Ukrainy*, 1, 8 [in Ukrainian].
14. Ekolohy vymahaiut dani pro shkodu vid CHF. (2010, Kvitén 26). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/351825-ekologi-vimagayut-dani-pro-shkodu-vid-chf.html> [in Ukrainian].
15. Eksperty: Ukraina z eksportera vlasnoi elektroenerhii mozhe peretvorytysia na tranzhytera rosiiskoi. (2010, Kvitén 29 – Traven 5). *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, 17 [in Ukrainian].
16. Farion, I. (2010, Kvitén 23–25). «Zamist prezydenta u nas – prefekt rosiiskoho okruhu...». *Vysokyí zamok*, 1, 4 [in Ukrainian].
17. Farion, I. (2010, Kvitén 29–Traven 5). U bezstrokovu «orendu» viddadut i Ukrainu?... . *Vysokyí zamok*, 4 [in Ukrainian].
18. Farion, I. (2010, Kvitén 28). U hazovu topku zhburnuly Ukrainu! *Vysokyí zamok*, 1, 3 [in Ukrainian].
19. «Front zmin» napoliahaie na denonsatsii «kharkivskykh uhod» i perehliadi hazovykh kontraktiv iz RF. (2011, Liutyi 24). *Interfaks-Ukraina*. Retrieved from <http://ua.interfax.com.ua/news/general/61929.html> [in Ukrainian].
20. Grigas, A. (2016, July). *Frozen Conflicts: A Tool Kit for US Policymakers*. Washington DC: Atlantic Council of the US. Retrieved from http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Frozen_Conflicts_web_0715.pdf [in English].
21. Grigas, A. (2017). *The New Geopolitics of Natural Gas*. Cambridge; London: Harvard University Press [in English].

22. «Hazova» investytsiia u sorok miliardiv. (2010, Kviten 22). *Uriadovyi kurier*, 1–2 [in Ukrainian].
23. Horbulin dokladno proanalizuvav, iak Rosiia rokamy hotuvalasia do ahresii proty Ukrainy. Navit masova kultura – element viiny. (2016, Liutyi 25). *Teksty.org.ua*. Retrieved from http://teksty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/65583/Gorbulin_dokladno_proanalizuvav_jak_Rosiia_rokamy_gotuvalasa [in Ukrainian].
24. Horbulin, V. (2010). *Bez prava na pokaiannia*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
25. Horbunova, O. (2010, Kviten 27). Ratyfikatsiia uhody: buty chy ne buty? *Holos Ukrainy*, 1–2 [in Ukrainian].
26. Horodyskyj, I. M. (2011). Prodovzhennia terminu bazuvannia Chornomorskoho flotu Rosii na terytorii Ukrainy: pravovyi aspekt problemy. *Nashe pravo*, 1 (1), 161–166 [in Ukrainian].
27. Husak, L. (2010, Aprel 23–29). Hazovyi renessans? *Ezhenedelnik «2000»* [in Russian].
28. Ivchenko, O. (2010, Kviten 27). Zvernennia Konhresu Ukrainykykh Natsionalistiv do deputativ Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Natsiia i derzhava*, 16 (336), 1 [in Ukrainian].
29. Kachura, D. (2010, Kviten 23). Viktor Yanukovich: «Ya zrobliu vse, schob zminy vidbulysia bez potrasin ta vtrat». *Uriadovyi kurier*, 2 [in Ukrainian].
30. Kalb, M. (2015). *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington: DC Brookings Institution Press [in English].
31. Karagiannis, E. (2014). The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals. *Contemporary Security Policy*, 35 (3), 400–420. Doi: <https://doi.org/10.1080/13523260.2014.963965> [in English].
32. Khodorova, I. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Vyletily v trubu. *Ukrainskyi tyzhden*, 32–33 [in Ukrainian].
33. Khrustalev, A. (2010, Aprel 23–29). Viktor Yanukovich podvel itogi svoikh pervykh 50 dnei. *Komsomolskaia pravda v Ukraine*, 3 [in Russian].
34. Kniazhanskyi, V. (2010, Kviten 28). «Tsina pytannia». *Den* [in Ukrainian].
35. Kniazhanskyi, V. (2010, Kviten 22). Kharkivskiy shok. *Den* [in Ukrainian].
36. Koly vidbulasia zrada? (2010, Kviten 27). *Holos Ukrainy*, 2 [in Ukrainian].
37. Konochuk, S. (2010). «Kharkivski uhody». 30 % chy 30 sribniakiv? *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys «Yi»*, 68–72 [in Ukrainian].
38. Kopytko, O. (2010, Traven 13). Chornomorskyi hazoflot: scho robyty z Sevastopolem. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/356791-chornomorskiy-gazoflot-scho-robity-z-sevastopolem.html> [in Ukrainian].
39. Korotkov, D. (2010, Aprel 23). Flot ili defolt. *Shehodnia*, 2 [in Russian].
40. Korotkov, D., Maliuta, Ya., Berezhnoi, V., & Kharchenko, A. (2010, Aprel 28). «Blitskrig» Yanukovicha. *Shehodnia*, 1–2 [in Russian].
41. Kovalenko, I. (2010, Kviten 23–25). «Hazonuly» flotom. *Ekspres*, 4 [in Ukrainian].
42. Kovalenko, I. (2010, Kviten 29 – Traven 6). Opozytsiine bezsylvia. *Ekspres*, 3, 5 [in Ukrainian].
43. Kovalenko, I. (2010, Kviten 27–28). Zrada chy vyhoda? *Ekspres*, 1–2 [in Ukrainian].

44. Kozub, T., & Mamonova, A. (2010, April 23–29). O chem dogovorilis prezidenty. *Komsomolskaia pravda v Ukraine*, 2 [in Russian].
45. Kravchuk nahadue rehionalam, scho nikhto za motuzku ikh do vlady ne tiahnuv. (2010, Kviten 27). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/352276-kravchuk-nagadue-regionalam-scho-nihtto-za-motuzku-jih-do-vladi-ne-tyagnuv.html> [in Ukrainian]
46. Kril: Yanukovykh nakryv rosiianam schedryi stil iz desertom i kompotom. (2010, Kviten 22). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/350300-kril-yanukovykh-nakriv-rosiyanam-schedryi-stil-iz-desertom-i-kompotom.html> [in Ukrainian].
47. Kushniruk, B. (2010, Kviten 21). Uhoda, iaka pokhovaie mozhlyvosti obiednannia elit. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/350211-ugoda-yakapohovae-mojlivosti-obednannya-ELIT.html> [in Ukrainian].
48. Kuzio, T., & D'Anieri, P. (2018, June 26). Russia-West-Ukraine: Triangle of Competition 1991–2013. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2018/06/26/russia-west-ukraine-triangle-of-competition-1991-2013/> [in English].
49. Lavreniuk, S. (2010, Kviten 29). Azarov obitsiaie Tymoshenko kryminalnu vidpovidalnist. *Holos Ukrainy*, 3 [in Ukrainian].
50. Leonid Kuchma: «Ukrainskaia vlast mozhet i dolzhna prinimat slozhnye resheniia». (2010, April 30 – Traven 6). *Ezhenedelnik «2000»* [in Russian].
51. Levytska, L. (2010, Kviten 23). Mykola Tomenko: «Zghodu na prodovzhennia terminu perebuvannia rosiiskoho flotu maiut daty ne lyshe deputaty, a i referendum». *Holos Ukrainy*, 3 [in Ukrainian].
52. Liashko, O. (2010, Kviten 29). Batkamy ta Ukrainoiu ne torhuiut! *Holos Ukrainy*, 3 [in Ukrainian].
53. Losiev, I. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Haz po-flotsky. *Ukrainskyi tyzhden*, 20–21 [in Ukrainian].
54. Lukashyn, Yu. (2010, April 30 – Mai 6). Sinergeticheskii efekt. *Ezhenedelnik «2000»* [in Russian].
55. Lutsenko kazhe, scho Yanukovykh oholosyv viinu. (2010, Kviten 23). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/350644-lutsenko-kaje-scho-yanukovykh-ogolosiv-viynu.html> [in Ukrainian].
56. Lvovski, M. (2010, April 29). Moriaki CHF Rossii: «Ostaiomsia doma!». *Sehodnia*, 26 [in Russian].
57. Maidachevskiy, I. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Dotiahnutysia do Ukrainy. *Ukrainskyi tyzhden*, 14–15 [in Ukrainian].
58. Makarov, Yu. (2010, Kviten 23–29). Zghaduiuchy pisliavtra. *Ukrainskyi tyzhden*, 4 [in Ukrainian].
59. Maliuta, Ya. (2010, Fevral 25). Ukraina Yanukovicha. *Sehodnia*, 2 [in Russian].
60. Malyk, R. (2010, Kviten 23). Deshevshyi haz «pidihriie» ekonomiku. *Uriadovy kurier*, 1–2 [in Ukrainian].
61. Manko, V. (2010, Kviten 27). Zhyttievyi prostir ukrainskoi derzhavy zvuzheno. *Natsiia i derzhava*, 2 [in Ukrainian].
62. Manko, V. (2010, Kviten 28). Zupynymo antyderzhavnu vakkhanaliiu! *Shliakh peremohy*, 2 [in Ukrainian].

63. Mischenko, M., Klymonchuk, O., & Yaschenko, A. (2010, Kviten 21). Chy potreben «neitralnii» Ukraini rosiiskyi flot shche na 25 rokiv? *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/349992-chi-potriben-neytralniy-ukrajini-rosiyskiy-flot-sche-na-25-rokiv.html> [in Ukrainian].
64. Mitinguiushchiie pod stenami parlamenta pytalis zabrosat militsyonerov plastikovymi butylkami. (2010, Aprel 28). *Fakty i kommentarii* [in Russian].
65. «Na kolina nas postavyty nemozhlyvo». (2011, Hruden 27). *Uriadovyi kurier*, 2 [in Ukrainian].
66. «Nasha Ukraina» vymahaie impichmentu dlia Yanukovycha. (2010, Kviten 21). *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/2020563.html> [in Ukrainian].
67. «Nasha Ukraina» zaklykaie do oporu. (2010, Kviten 22). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/350467-nasha-ukrajina-zaklykaie-do-oporu.html> [in Ukrainian].
68. Naumov, D. (2010, Aprel 23–29). Yuliia Tymoshenko: «Ukraina budet pokupat gaz dorozhe, chem v proshlom godu». *Komsomolskaia pravda v Ukraine*, 7 [in Russian].
69. NH: V Kyiv. Terminovo. Po hazu. (2010, Aprel 16). *Moi Gorod*. Retrieved from <https://mycity.mk.ua/news/8665> [in Ukrainian].
70. Oborona Sevastopolia. (2010, Kviten 30 – Traven 6). *Ukrainskyi tyzhden*, 8–9 [in Ukrainian].
71. Oleh Tiahnybok: «Yanukovykh planomirno zdaie natsionalnyi suverenitet Ukrainy». (2010, Kviten 21). VO «Svoboda». Retrieved from <http://svoboda.org.ua/news/events/00083951/> [in Ukrainian].
72. Parubii, A. (2010, Cherven 10). Hotuvaty kontrnastup. *Nasha Ukraina. Zakhid*, 3 [in Ukrainian].
73. Pashkovskii, P. (2019). Problema Chernomorskoho flota v rossiisko-ukrainskikh otnosheniakh (1991-2014 hh.): retrospektivnyi analiz. *Nauchnye vedomosti BelHU. Ser. Istorii. Politologiya*. 46, (2), 384–392 Doi: <https://doi.org/10.18413/2075-4458-2019-46-2-384-392> [in Russian].
74. Perevozchenko, I. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Otruilysia hazom. *Ukrainskyi tyzhden*, 30–31 [in Ukrainian].
75. Popov, A. (2010, Aprel 30 – Mai 6). Ratyfikatsiya i kristallizatsiya zabluzhdenii. *Ezhenedelnik «2000»* [in Russian].
76. Povernennia na moskovsku orbitu (2010, Kviten 30 – Traven 6). *Ukrainskyi tyzhden*, 24–25 [in Ukrainian].
77. Rafal, A. (2010, Aprel 23). Yanukovich: «Gaz – eto byl vopros vyzyvaniia strany». *Shehodnia*, 3 [in Russian].
78. Rebrov, I. (2010, Mai). Dmitrii Vydrin: «Passionarnost pokinula Galitsyiu i perneslas na Donbass». *Russkii vestnik*, 2 [in Russian].
79. Samar, V. (2010, Kviten 29 – Traven 5). «Vot tak zagoniaetsia Ro-o-odina...». Muzyka D. Medvedieva. Slova V. Yanukovicha. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*. [in Russian].
80. Samokhvalova, L. (2010, Kviten 26). Rosiia trymaietsia za «misto rosiiskoi slavy», schob ne paskudyty Novorosiisk? *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/>

- politics/351451-rosiya-trimaetsya-za-misto-rosiyskoji-slavi-schob-ne-paskuditi-novorosiysk.html [in Ukrainian].
81. Shusharin, D. (2010, Kviten 23). Flot i haz: Rosiiu zradily. *Den* [in Ukrainian].
 82. Stvoreno narodnyi komitet zakhystu Ukrainy. (2010, Traven). *Ukrainski natsionalni novyny (UNN)*. Retrieved from <http://www.unn.com.ua/uk/news/122426-stvoreno-narodniy-komitet-zahistu-ukrayini-dopovнено> [in Ukrainian].
 83. Sverstiuk, Ye. (2010, Traven 5). Natsionalnyi sorom! *Shliakh peremohy*, 1–2 [in Ukrainian].
 84. Svirko, Yu. (2010, Kviten 30 – Traven 6). «Ukraina dlia tebe». *Ukrainskyi tyzhden*, 18 [in Ukrainian].
 85. Tak li strashen Yanukovich? (2010, Fevral 16). *Shehodnia*, 1–2 [in Russian].
 86. Tarashchuk, P. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Opozytsionery chy oportunisty? *Ukrainskyi tyzhden*, 16 [in Ukrainian].
 87. Tema Vashynhtonskoho samitu obiednala svit. (2010, Kviten 15). *Uriadovyi kurier*, 3 [in Ukrainian].
 88. Tymots, I. (2010, Kviten 28). «Vidchuvshy smak, Rosiia zbilshuie oberty»... *Vysokyi zamok*, 3 [in Ukrainian].
 89. U parlamenti osviatyly novu Pereiaslavsku uhodu, – Tiahnybok. (2010, Kviten 27). *Zaxid.net*. Retrieved from http://zaxid.net/news/showNews.do?u_parlamen-ti_osvyatili_novu_pereyaslavsku_ugodu_ndazh_tyagnibok&objectId=1101455 [in Ukrainian].
 90. Ukraina – Rosiia: prahnennia vzaiemovyhidnogo partnerstva. (2010, Berezen 6). *Uriadovyi kurier*, 2 [in Ukrainian].
 91. Ukrainsko-rosiiskyi povorot pochnetsia 17 travnia. (2010, Berezen 17). *Ekonomich-na pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2010/03/17/229940/> [in Ukrainian].
 92. Verkhovnaia rada Ukrainy – 27 aprelia 2010 god – 5 kanal. (2010, Aprel 27). YouTube. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=DbYdM_Jz43M [in Russian].
 93. Volodymyr Lytvyn: «Novyi dohovir pro termyny perebuvannia CHF RF ne super-echyt Konstytutsii». (2010, Kviten 23). *Holos Ukrainy*, 3 [in Ukrainian].
 94. Voronych, O. (2010, Kviten 30 – Traven 6). Try horishky dlia Putina. *Ukrainskyi tyzhden*, 10–11 [in Ukrainian].
 95. Vyhidne partnerstvo z Rosiieiu. (2010, Berezen 10). *Uriadovyi kurier*, 3 [in Ukrainian].
 96. Viktor Yanukovich: «Ukraina v techenie blizhaishykh desiati let poluchit realnyi investitsyonnyi resurs v razmere 40 milliardov dollarov». (2010, Aprel 22). *Fakty i kommentarii* [in Russian].
 97. Vystup Bilorusa O. H. (fraktsiia BIUT). (2010, Kviten 27). In *Stenohrama zasidannia Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27 kvitnia 2010 r.* Retrieved from <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/923.html> [in Ukrainian].
 98. Yashchenko, A. (2010, Kviten 24). Mitynh opozytzii: Tymoshenko oholosyla «hazavat» Yanukovychu. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/351199-miting-opozitsiji-tymoshenko-ogolosila-gazavat-yanukovichu.html> [in Ukrainian].

99. Yashchenko, A. (2010, Kvitén 23). Zjzd PR: Yanukovych rozpoviv pro «istorychne rishennia» i zapevnyv, scho Azarov vidpovist po povnii. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/351044-zjzd-pr-yanukovych-rozpoviv-pro-istorichne-rishennya-i-zapevnyv-scho-azarov-vidpovist-po-povniy.html> [in Ukrainian].
100. Yeriomenko, A. (2010, Kvitén 29 – Traven 5). «Vse, chym mozhu...». *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, 17 [in Ukrainian].
101. Yuschenko zaiavliaie pro viiskovu uzurpatsiiu krainy. (2010, Kvitén 27). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/352099-yuschenko-zayavlyae-pro-viyskovu-uzurpatsiyu-krajini.html> [in Ukrainian].
102. Yuschenko zghoden solomoiu hritysia, tilky b buty nezalezhnym. (2010, Kvitén 22). *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/350350-yuschenko-goden-solomoyu-gritysya-tilki-b-buty-nezalezhnym.html> [in Ukrainian].
103. Ivanenko, A. (2010, Aprel 27). Yuliia Timoshenko: «My ne imeiem prava stroit otnosheniia po printsypu “tovar – territoriia Ukrainy”». *Fakty i komentarii* [in Russian].
104. Za flotskym paktom – enerhetychna okupatsiia? (2010, Kvitén 23–29). *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*, 16 [in Ukrainian].
105. Zadorozhnii, O. V. (2014). *Mizhnarodne pravo v mizhderzhavnykh vidnosynakh Ukrainy i Rosiiskoi Federatsii 1991–2014*. Kyiv: K. I. S. [in Ukrainian].
106. Zaitsev, V. (2010, Kvitén 30). Scho zalshylosia za kadrom sevastopolskoi kryzy. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/politics/353518-scho-zalshilosya-za-kadrom-sevastopolskoji-krizi.html> [in Ukrainian].
107. Zakhysnyky rosiiskoho flotu. (2010, Kvitén 30 – Traven 6). *Ukrainskyi tyzhden*, 12–13 [in Ukrainian].
108. Znamenshchikov, A. (2018). Sevastopol kak kamen pretkoveniia «Bolshoho dogovora». *Upravlencheskoe konsultirovanie*, 11, 174–185. Doi: <https://doi.org/10.22394/1726-1139-2018-11-174-185> [in Russian].
109. Zinoviev, V., & Troitskii, E. (2015). Rossiisko-ukrainskie otnosheniia na sovremen-nom etape. *Rusyn*, 4 (42), 205–216 Doi: <https://doi.org/10.17223/18572685/42/14> [in Russian].

Pavlo ARTYMYSHYN

PhD

*Junior Researcher at the Department of Modern History of Ukraine
Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7501-797X>
e-mail: p.artymyshyn@gmail.com*

KHARKIV AGREEMENTS OF 2010: VISIONS OF POLITICAL, MEDIA AND EXPERT CIRCLES IN UKRAINE

The main visions of the political, media, and expert circles in Ukraine concerning the conclusion of the Kharkiv Agreements in 2010 – the pact between Ukraine and the Russian

Federation on the stay of the Black Sea Fleet of the Russian Federation Navy on the territory of Ukraine are determined.

It is alleged that circles close to the President of Ukraine, Viktor Yanukovich, saw them as a sign of the beginning of an era of intense Ukrainian-Russian relations, including the issue of cheaper gas, which would help to overcome the crisis in the economy and provide a lower price for gas for both industrial and household consumers. Instead, the agreements in the opposition were seen as a betrayal of Ukrainian national interests, the creation in the Black Sea region of a destabilizing center in the form of the Black Sea Fleet of the Russian Navy, and the beginning of Ukraine's integration into the Russian geopolitical space.

At the same time, the Ukrainian side was unable to persuade the Russian to sign new gas agreements to revise the price of «blue fuel» in essence, rather than through a discount system. Opposition criticism was also not effective under these circumstances: although the topic of prolongation of the Russian Navy's Black Sea Fleet base in Sevastopol became one of the tenets of their anti-government rhetoric, however, the unification of the opposition had not yet grown into an institutionalized movement, acquiring such features only on the eve of the parliamentary elections in 2012. Instead, the Russian side took full advantage of the Ukrainian concessions of 2010. It is the preservation of the Black Sea Fleet on the Crimean Peninsula that allowed the Russians to prepare the ground for its annexation and for the nourishment of the Russian chauvinist ideology about Sevastopol as a «Russian city».

Keywords: Kharkiv Agreements of 2010, politicum, mass media, expert environment, visions, the Black Sea Fleet of the Russian Federation Navy, gas, Ukraine, Russian Federation.